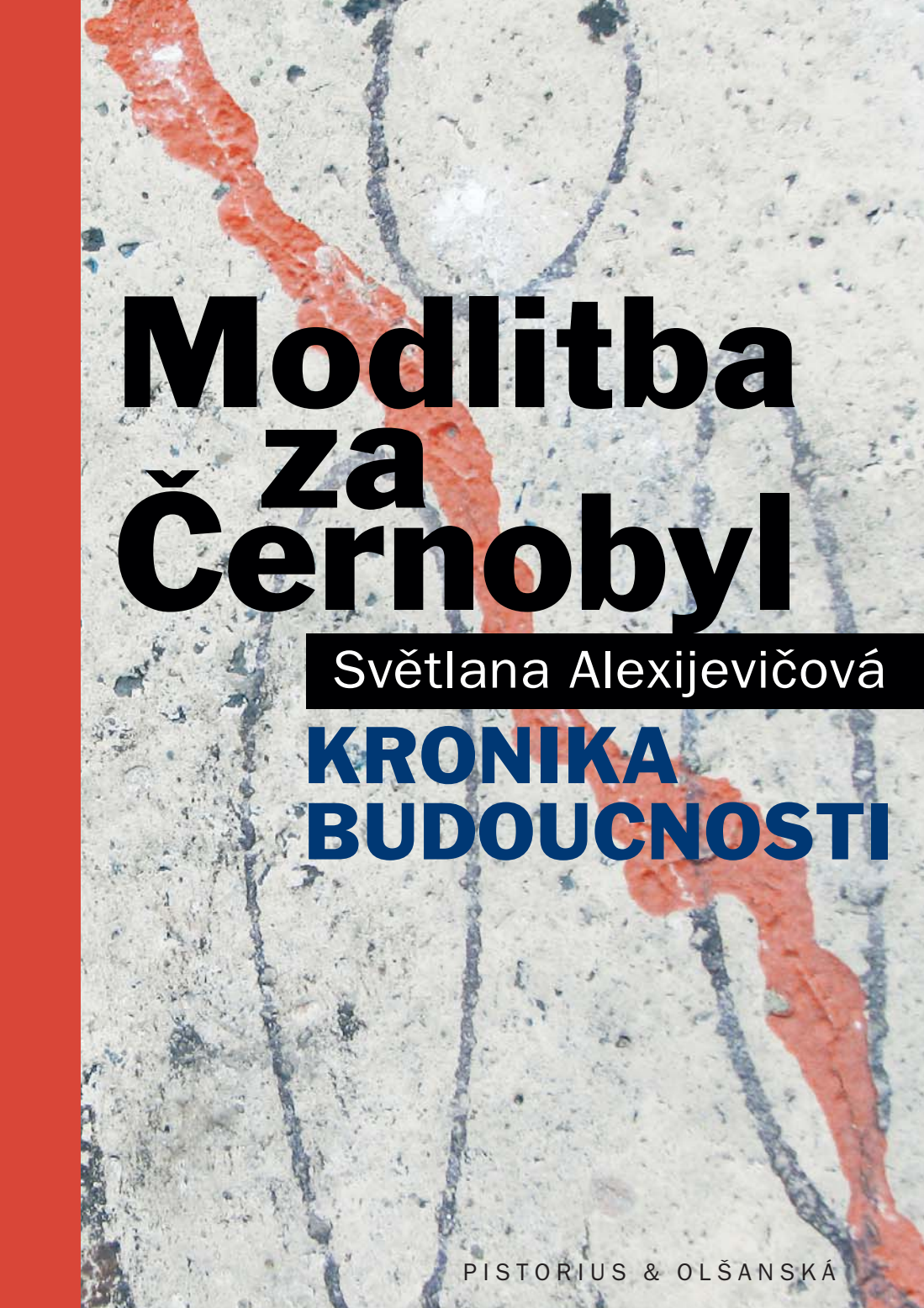

Modlitba za Černobyl

Světлана Alexijevičová

**KRONIKA
BUDOUČNOSTI**

PISTORIUS & OLŠANSKÁ

Světlna Alexijevičová

Modlitba za Černobyl

Světlna Alexiievičová

Modlitba za Černobyl

— KRONIKA
BUDOUNOSTI

Z ruštiny přeložili Milan Jungmann
a Libor Dvořák

Pistorius & Olšanská
Příbram 2017

Text © 2013 by Svetlana Alexievich

Translation © Milan Jungmann – dědicové, 2001 a Libor Dvořák, 2017

ISBN 978-80-7579-000-2 (PDF)

ISBN 978-80-87855-76-8 (tištěná kniha)

J sme vzduch, nejsme země.

M. Mamardašvili

Historická poznámka

Bělorusko... Pro svět jsme terra incognita – neznámá, neprobádaná země. „Bílá Rus“ – tak asi zní název naší země v angličtině. O Černobyli ví každý, ale jenom v souvislosti s Ukrajinou a Ruskem. Máme o sobě ještě co říct...

Narodnaja gazeta 27. dubna 1996.

26. dubna 1986 v 1 hodinu, 23 minut a 58 vteřin zničila série výbuchů reaktor a budovu 4. energobloku černobylské atomové elektrárny, nacházející se nedaleko od běloruských hranic. Černobylská katastrofa se stala největší technologickou katastrofou 20. století.

Pro malé Bělorusko (má 10 milionů obyvatel) znamenala národní neštěstí, ač sami Bělorusové nemají jedinou atomovou elektrárnu. Je to stále agrární země, s převážně rolnickým obyvatelstvem. Za druhé světové války zničili němečtí fašisté na běloruském území 619 vesnic i s obyvatelstvem. Po Černobyli přišla země o 485 vesnic a osad: 70 z nich už je navždycky pohřbeno pod zemí.

Za války zahynul každý čtvrtý Bělorus, dnes žije každý pátý na zamořeném území. To představuje 2,1 milionu lidí, z toho 700 tisíc dětí. Mezi faktory demografického poklesu zaujímá radiace hlavní místo. V Gomelské a Mogilevské oblasti (které černobylská katastrofa postihla nejvíce) převýšila úmrtnost o 20 % porodnost.

V důsledku katastrofy bylo do ovzduší vyvrženo 50×10^6 Ci radionuklidů, z toho 70 % spadlo na Bělorusko, přičemž 23 % jeho území bylo zamořeno radionuklidy cezia 137 o hustotě více než 1 Ci na kilometr čtvereční. Pro srovnání: na Ukrajině bylo ozářeno 4,8 % území, v Rusku 0,5 %. Plocha orné půdy s hustotou zamoření od 1 Ci a více na kilometr čtvereční činí více než 1,8 milionů hektarů, plocha zamořená stronciem 90 o hustotě 0,3 Ci i více na kilometr čtvereční čítá něco kolem půl milionu hektarů. Bylo nutné vyřadit 264 tisíc hektarů zemědělské půdy. Bělorusko je zemí lesů. Avšak 26 % lesů a více než polovina luk v povodí řek Pripjať, Dněpr a Sož náleží k zóně radioaktivního zamoření.

V důsledku neustálého působení malých dávek radiace se v zemi každý rok zvyšuje počet nemocných rakovinou, duševně postižených, lidí s psychickými poruchami a genetickými mutacemi.

*Sborník „Černobyl“. Běloruská encyklopedie 1996,
str. 7, 24, 49, 101, 149.*

Podle výsledků pozorování byl 29. dubna 1986 vysoký stupeň radiace zaznamenán v Polsku, Německu, Rakousku a Rumunsku, 30. dubna ve Švýcarsku a severní Itálii, 1.–2. května ve Francii, Belgii, Nizozemsku, Velké Británii a severním Řecku, 3. května v Izraeli, Kuvajtu a Turecku...

Plynné a větrem přenosné látky se šířily globálně: 2. května byly zaznamenány v Japonsku, 4. května v Číně, 5. května v Indii, 5. a 6. května v USA a Kanadě.

Ani ne za týden se stal Černobyl celosvětovým problémem.

*Sborník „Následky černobylské havárie v Bělorusku“.
Mezinárodní Sacharovův institut pro radiologii
Minsk 1992, str. 82.*

Čtvrtý reaktor, nazývaný objekt „Úkryt“, má dosud ve svém olovo-železobetonovém lůně kolem 200 tun jaderného paliva. A to je částečně promíseno s grafitem a betonem. Co se s ním děje dnes, neví nikdo.

Sarkofág se budoval nakvap, konstrukce je to unikátní, konstruktéři z Pitěru na ni mohou být hrdí. Měla fungovat třicet let. Avšak montovali ji „na dálku“, desky se spojovaly pomocí mechaniky ovládané z vrtulníků, proto také vznikly četné spáry. Dnes celková plocha trhlin a prasklin, z nichž nadále pronikají radioaktivní aerosoly, převyšuje podle některých údajů 200 čtverečních metrů... Pokud vane vítr ze severu, vytváří se na jihu koloid s uranem, plutoniem a ceziem. Nejen to, ale za slunečního dne, když se v sarkofágu nesvítí, jsou v reaktorové hale patrný paprsky světla přicházející seshora. Jak je to možné? Také dovnitř zatéká, když prší. A když se vlhkost dostane k nějakému palivu obsahujícímu směsi, může dojít k řetězové reakci...

Sarkofág je nebožtík, který dýchá. Vydechuje smrt. Jak dlouho ještě vydrží? Na to nikdo není s to odpovědět, dokud nebude možné dostat se ke všem spojům a konstrukcím, aby se dalo zjistit, jak dlouho bude ještě odolávat. Zato všichni chápou, že zničení Úkrytu by mělo dokonce ještě strašnější následky než v roce 1986...

Časopis Ogoňok č. 17, duben 1996.

„Než přišel „Černobyl“, připadalo na 100 tisíc obyvatel Běloruska 82 onkologických onemocnění. Dnes je statistika taková: na 100 tisíc je nemocných 6 tisíc. Počet nemocných rakovinou se znásobil 74krát.

Úmrtnost se za posledních deset let zvýšila o 23,5 %. Nejvíce lidí umírá v produktivním věku mezi 45 až 50 lety; stárím umírá jen jeden člověk ze 14. V nejvíce postižených oblastech se při lékařské prohlídce zjistilo, že sedm z deseti lidí je nemocných. Projíždíte vesnice a ohromí vás velké plochy rozrůstajících se hřbitovů... Některá čísla nejsou známa dodnes... Stále ještě jsou držena v tajnosti, tak jsou obludná. Sovětský svaz vyslal na místo katastrofy 800 tisíc vojáků základní služby a k tomu povolal taky tzv. likvidátory, jejichž průměrný věk byl 33 let. Chlapci základáci obvykle na vojnu přicházeli rovnou ze školy...

Jen v Bělorusku je v seznamech likvidátorů uvedeno 115 493 lidí. Podle údajů ministerstva zdravotnictví v letech 1990–2003 zemřelo 8 553 z nich. Dva denně...”

„Takhle začínaly dějiny...

Rok 1986... Na prvních stránkách sovětských i zahraničních novin se postupně objevily reportáže ze soudu s viníky černobylské katastrofy...

Kdežto teď...? Představte si prázdný čtyřpatrový dům. Dům bez obyvatel, zato s nábytkem a oblečením, které se už nikdy nedají použít. Protože ten dům stojí v Černobylu... Ale právě v takovémto domě mrtvého města byla pro novináře uspořádána malá tisková konference s těmi, kteří měli viníky atomové tragédie soudit. Na nejvyšší úrovni, tedy na ÚV KSSS, bylo rozhodnuto, že soud proběhne přímo na místě zločinu. Přímou v Černobylu. Soud se konal v místním kulturním domě. Na lavici obžalovaných se objevilo šest mužů – ředitel jaderné elektrárny Viktor Brjuchanov, hlavní inženýr Nikolaj Fomin, zástupce hlavního inženýra Anatolij Ďatlov, vedoucí směny Boris Rogožkin, vedoucí reaktorového provozu Alexandr Kovalenko a inspektor Státního dozoru v jaderné energetice SSSR Jurij Lauškin.

Normální publikum tu nebylo žádné, jedině novináři. Ostatně lidé už tu žádní nežili, město bylo uzavřeno jakožto „oblast přísné radiační kontroly“. Není vlastně právě tohle důvod, proč má proces proběhnout právě tady? Čím méně svědků, o to menší povyk... Nikde žádné kamery a žádní západní reportéři. Všichni si samozřejmě na lavici obžalovaných přáli vidět desítky odpovědných vysokých funkcionářů včetně těch moskevských. Svůj díl odpovědnosti měla nést i moderní věda. Režim ale přikývl pouze na výhybkáře.

A pak už padaly rozsudky: Viktor Brjuchanov, Nikolaj Fomin a Anatolij Ďatlov dostali po deseti letech, zbylí tři muži si odnesli nižší tresty. Anatolij Ďatlov a Jurij Lauškin na následky silného ozáření během výkonu trestu zemřeli. Hlavní inženýr Nikolaj

Fomin se zbláznil... Zato ředitel elektrárny Viktor Brjuchanov si poctivě odseděl celých deset let. Když byl propuštěn, čekali na něj příbuzní a pár novinářů. Celá tahle událost proběhla naprosto nenápadně.

Bývalý ředitel dnes žije v Kyjevě a pracuje jako řadový úředník u jedné firmy.

Takhle tedy celý příběh skončil..."

„Ukrajina už brzy zahájí grandiózní stavbu. Nad sarkofágem, který v roce 1986 zakryl zničený čtvrtý blok Černobylské jaderné elektrárny, vyroste pod názvem Oblouk nová ochranná stavba. Základní kapitál ve výši 768 milionů dolarů poskytlo 28 donátor-ských zemí. Nová schránka už by neměla vydržet jen třicet let, ale celých sto. Projektována je také mnohem velkoryseji, protože pod její klenbou musí být dost místa na zpracování a definitivní uložení radioaktivních trosek. Bude proto třeba vytvořit masivní základy, které budou mít podobu umělého železobetonového skalního masivu. Poté bude vybudováno trvalé úložiště, kam se postupně převeze obsah starého sarkofágu. Nová stavba vznikne z vysoce kvalitní oceli, schopné odolat silnému gama-záření. Jen kovu se tu spotřebuje 18 tisíc tun...

Oblouk bude stavba v dějinách lidstva zcela bezprecedentní: zaprvé vás ohromí už výška dvojité klenby – 150 metrů. Co do estetické hodnoty se bude blížit Eiffelově věži..."

Podle materiálů běloruských novin z let 2003–2005

Osamělý lidský hlas

O čem vám mám vlastně vyprávět... O smrti, nebo o lásce? Nebo je to totéž... O čem tedy?

Nedávno jsme se vzali. Ještě jsme se drželi za ruce, když jsme šli po ulici, dokonce i když jsme šli na nákup... Vždycky spolu. Říkávala jsem mu: Miluju tě... Ale to jsem ještě nevěděla, jak moc jsem ho milovala. Neuměla jsem si to představit... Bydleli jsme v ubytovně hasičského oddílu, ve kterém sloužil. V prvním poschodí. Byly tam ještě tři mladé rodiny a všichni jsme měli společnou kuchyň. V přízemí, dole, stála auta, červená hasičská auta. Tady sloužil. Vždycky jsem věděla, kde je a co s ním je. Uprostřed noci slyším nějaký hukot. Výkřiky. Podívala jsem se z okna. Všiml si mě: Zavři větrací okýnko a jdi spát. V elektrárně vypukl požár. Budu hned zpátky.

Výbuch jsem přímo neviděla. Jenom plamen. Jako by se všude rozlila zář... Celé nebe... Vysoký plamen. A saze. Žár byl strašlivý. A on pořád nešel. Saze vznikaly z toho, že hořel asfalt, celá střecha elektrárny byla z asfaltu. Potom vzpomínal, že to bylo, jako by chodili po smole. Hasili plameny, ale oheň se šířil dál. Sířil. Shazovali hořící grafit nohama... Odjeli bez protipožární výstroje... tak jak byli, jen v košilích. Nikdo je nevaroval, poslali je jako k obvyklému požáru...

Čtyři hodiny... Pět hodin... Šest... V šest jsme se chystali odjet k jeho rodičům. Sázet brambory. Vesnice Sperižje, kde bydleli jeho rodiče, byla od města vzdálena čtyřicet kilometrů. Seli jsme a orali. To byly jeho oblíbené práce... Maminka často vzpomínala, jak ho s otcem nechtěli pustit do města, dokonce vystavěli nový dům. Ale odešel na vojnu. Sloužil v Moskvě v požárním oddílu, a když se vrátil, nechtěl slyšet o ničem jiném než o hasičích. Nic jiného neuznával. (*Umlká.*)

Někdy jako bych slyšela jeho hlas... Jako živý... Ani fotografie na mě nepůsobí tak jako jeho hlas. Ale on mě teď nikdy nevolá... Ani ve snu... To já volám jeho...

Sedm hodin... V sedm hodin mi vyřídili, že je v nemocnici. Hned jsem vyrazila, ale nemocnici obklíčila policie a nikoho tam nepouštěla. Vjížděly jenom sanitky. Policisti křičeli: Auta jsou dezinfikovaná, nepřibližujte se k nim. Přiběhla jsem nejenom já, ale všechny ženy, jejichž mužové byli tu noc v elektrárně. Běžela jsem hledat svou známou, pracovala v téhle nemocnici jako lékařka. Popadla jsem ji za plášť, jakmile vystoupila z auta: Pusť mě tam!... – Nesmím! Je to s ním zlé. Všichni jsou na tom špatně... Přitahuju ji k sobě: Jenom podívat... – Dobrá, říká, tak ale rychle. Na patnáct dvacet minut... Zhlédla jsem ho... Byl celý oteklý, opuchlý. Oči mu skoro nebylo vidět... Potřebujeme mléko. Spousty mléka! řekla mi má známá... Musí vypít aspoň tři litry... – Ale on mléko nepije... – Teď ho bude pít... Hodně lékařů, zdravotních sester, zvláště pomocné síly té nemocnice za nějaký čas onemocní... Zemřou... Ale tenkrát o tom nikdo neměl tušení...

V deset hodin dopoledne zemřel operátor Šišonok... Zemřel první... První den... Dozvěděli jsme se, že pod rozvalinami zůstal druhý – Valera Chodemčuk. Nevyprostili ho. Zabetonovali ho. Ale to nám nedocházelo, že oni všichni byli pouze první...

Ptám se: Vaseňko, co budeme dělat?... – Odjed' odtud! Odjed'! Budeš mít dítě... Ano, jsem těhotná. Ale jak bych ho tu mohla nechat samotného? Zapřísahá mě: Odjed'! Zachraň dítě!... – Nejdřív ti musím přinést mléko a potom uvidíme...

Přiběhla moje kamarádka Táňa Kibjonková ... Její muž leží ve stejném pavilonu... Je s ní její otec, přijel autem. Nasedáme a jedeme do nejbližší vesnice pro mléko. Je to nějaké tři kilometry od města... Kupujeme spoustu třílitrových lahví... Šest, aby stačilo pro všechny... Ale po mléce strašně zvraceli... Stále ztráceli vědomí, dali jim kapačky. Lékaři o nich bůhvíproč stále tvrdili, že jen utrpěli šok z toho, co viděli, nikdo se nezmínil o radiaci. Město se zaplnilo vojenskou technikou, byla na všech cestách. Všude byli vojáci. Přestaly jezdit tramvaje a vlaky. Ulice čistili jakýmsi bílým práškem... Měla jsem obavu, jak se zítra dostanu do vesnice, abych mu koupila čerstvě nadojené mléko. Nikdo nemluvil o radiaci... Jenom vojáci měli respirátory... Lidé z města si nosili z obchodů chléb a otevřené kornouty s bonbony. Sladké pečivo leželo na pultech... Normální život. Jen... Ulice ošetřovali nějakým práškem...

Večer mě do nemocnice nepustili... Kolem byla spousta lidí... Stála jsem proti jeho oknu, přišel k němu a něco na mě volal. Tak zoufale! V davu se rozkřiklo, že je v noci odvezou do Moskvy. Ženy se srazily do houfu a volaly: Pojedeme s nimi. Pusťte nás k našim mužům! Nemáte právo...! Strkaly se a hlučely. Vojáci už kolem nás vytvořili dvojitý a vytlačovali nás. Tu vyšel lékař a potvrdil, že poletí letadly do Moskvy, ale my jim přece musíme nejdříve přinést oblečení, to, v kterém byli v elektrárně, shořelo. Autobusy už nejezdily a my běžely přes celé město. Přiběhly jsme s taškami, ale letadlo už odlétlo... Mazaně nás doběhli... Abychom nenařikaly a neplakaly...

Noc... Po jedné straně ulice stojí autobusy, stovky autobusů (už připravovali město k evakuaci), na druhé straně stovky požárních aut. Sehnali je odevšad. Celá ulice je samá bílá pěna... Brodíme se v ní... Nadáváme a pláčeme...

Rádio hlásilo, že město možná bude evakuováno na tři až pět dní, vezměte si s sebou teplé věci a sportovní oblečení, budete žít v lesích. Ve stanech. Lidé se dokonce zaradovali: Pojedeme do přírody! Oslavíme tam První máj. To bude něco neobyčejného.

Připravovali si na cestu šašliky, nakupovali vodku... Brali si s sebou kytary a magnetofony... Byly to naše oblíbené májové svátky! Plakaly jenom ty, jejichž mužové byli postiženi.

Na cestu se nepamatuju... Když jsem uviděla jeho maminku, jako bych procitla: Maminko, Vasja je v Moskvě! Odvezli je zvláštním letadlem!... Vysadili jsme na zahradě brambory a zelí (a po týdnů vesnici evakuují!). Kdo to tehdy věděl? Kdo to mohl vědět? Kvečeru jsem začala zvracet. Byla jsem v šestém měsíci těhotenství. Bylo mi strašně špatně... V noci se mi zdálo, že na mě volal ve snu: Ljusjo, Ljusenko!... Když zemřel, nikdy mě už nevolal. Ani jednou... (Pláče.) Ráno vstávám s jedinou myšlenkou, že pojedu do Moskvy. Sama... Proč jsi taková? pláče maminka. Vzali jsme s sebou i tatínka: „Doveze tě tam.“ Vybral ze spořitelny všechny uložené peníze. Všechny.

Na cestu se nepamatuju. Ta mi zase vypadla z paměti... V Moskvě jsme se prvního milicionáře zeptali, v které nemocnici leží černobylští hasiči, a on nám řekl, že v šesté – ve Ščukinově ulici...

Do téhle nemocnice, je to speciální radiologie, bez propustky nepouštěli. Dala jsem vrátné peníze a ona povídá: „Tak jdi!“ Řekla mi, jaké je to patro. A znovu jsem někoho prosila, zapřísahala. A už sedím v pracovně vedoucí radiologického oddělení Angeliny Vasiljevny Guskovové. Tenkrát jsem ještě nevěděla, jak se jmenuje, nic jsem si nepamatovala... Věděla jsem jenom, že ho musím vidět... Najít...

Najednou se mě zeptala:

„Milá moje zlatá! Milá zlatá... Máte děti?“

Jak se z toho dostanu? A už je mi jasné, že musím své těhotenství zapřít. Jinak mě k němu nepustí! Dobře že jsem hubená, nic na mně není vidět.

„Ano,“ odpovídám.

„Kolik?“

Myslím si: Musím říct, že dvě. Kdybych měla jedno, určitě by mě nepustila.

„Chlapce a holčičku.“

„Když máte dvě, to už asi rodit nemíníte. A teď poslouchejte: centrální nervový systém je zasažen naplno, kostní dřeň je úplně zničená...”

Nu dobrá, myslím si, bude trochu nervózní.

„A ještě poslyš: jestli se rozpláčeš, okamžitě tě vyhodím. Objímat se a líbat je vyloučeno. Nechoď k němu blízko. Dávám ti půl hodiny.”

Ale já věděla, že už odtud neodejdu. Jestli odejdu, tak s ním. To jsem si přísahala.

Vstupuju dovnitř... Oni tam všichni sedí na postelích, hrajou karty a smějou se.

„Vasjo!” křičí na něj.

Tak se otočil:

„Jéžiš, kluci – a jsem ztracenej! I tady mě našla!”

Vypadal dost legračně: pyžamo měl tak osmačtyřicítku, a to jinak nosí dvaapadesátku. Rukávy krátké a nohavice taky. Ale otok na tváři už zmizel... Aplikovali jim nějaký roztok...

„Proč bys byl ztracenej?” ptám se ho.

Chce mě obejmout.

„Seď, seď,” nepouští ho ke mně lékař. „Tady není místo na objímání.”

Nějak jsme to obrátili v žert. A to už se všichni sběhli, dokonce i z jiných pavilonů. Všichni jsou od nás. Z Pripjati. Přivezli jich letadlem osmadvacet. Co je u nás nového? Co se děje ve městě? Říkám, že začala evakuace, celé město odvázejí na tři nebo pět dní. Chlapci mlčí, ale byly tam taky dvě ženy, jedna z nich měla službu v den, kdy došlo k havárii, a teď zanaříkala:

– Bože můj! Jsou tam mé děti. Co je s nimi?

Chtěla jsem s ním být sama, třeba jen chvíličku. Chlapci to vyčítili, každý si vymyslel nějaký důvod a odešli na chodbu. Objala jsem ho a políbila. Odsunul se.

„Nesedej si vedle mě. Vezmi si židli.”

„To jsou všechno hlouposti,” mávla jsem rukou. „Tys viděl, kde došlo k výbuchu? Co to vlastně je? Vždyť jste se tam dostali první...”

„Nejspíš nějaká sabotáž. Někdo to schválně nastražil. Všichni naši chlapci si to myslí.“

Tehdy se takhle mluvilo. Myslelo.

Když jsem přišla druhý den, ležel už každý sám, každý v jiném pokoji. Přísně jim zakázali vycházet na chodbu. Vzájemně se bavit. Dorozumívat se ťukáním na zeď... Tečka – čárka, tečka – čárka... Tečka... Lékaři to vysvětlovali tím, že každý organismus reaguje na dávky ozáření různě a to, co vydrží jeden, druhý nesnese. Tam, kde leželi, dezinfikovali dokonce i zdi. Zleva, zprava a poschodí pod nimi... Všechno vystěhovali, nebyl tam jediný nemocný... Pod nimi a nad nimi nikdo nebyl.

Tři dny jsem bydlela u svých moskevských známých. Říkali mi: Vezmi si kastrůlek, misku, vezmi si všechno, co potřebuješ, jako doma. Tak dobří to byli lidé... Tak dobří! Vařila jsem drůbeží vývar, pro šest lidí. Šest našich chlapců... Hasičů... Z jedné směny... Všichni měli tu noc službu: Vaščuk, Kibjonok, Tiťonok, Pravik, Tyščura. V obchodě jsem jim všem koupila zubní pastu, štetku na holení a mýdlo. Nic takového v nemocnici nebylo. Koupila jsem i malé ručníčky. Divím se dnes svým známým, samozřejmě se báli, nemohli se nebát, už se šířily všelijaké fámy, ale oni mi přesto sami navrhovali: Vezmi si, co potřebuješ. Vezmi! Jak je mu? Jak je všem ostatním? Zůstanou naživu? Budou žít... (*Umlká.*) Potkala jsem tehdy spoustu dobrých lidí, nevzpomenu si na všechny... Celý svět se mi scvrkl do jediného bodu... Zmenšil se... On... Pouze on... Vzpomínám si na jednu starší sanitářku, jak mě poučovala: Existují nemoci, které jsou nevyléčitelné. Pak je nejlíp sedět a hladit ruce.

Brzy ráno jedu na trh, odtud ke svým známým, vařím vývar, všecko procedit a nalámat na malé kousky, rozdělit na jednotlivé porce... Někdo mě prosil: Dones nám jablka... S šesti půllitrovými bandaskami. Pořád pro šest! A do nemocnice... Sedím tam do večera. A večer znovu na druhý konec města. Jak dlouho bych to tak byla vydržela? Ale za tři dny mi navrhli, že mohu bydlet v hotelu pro nemocniční personál, přímo v nemocničním areálu. Bože, takové štěstí!!